

Javításként a hely és év nélkül, a téves hely- vagy évmegjelöléssel, a rosszul megállapított szerzővel leírt nyomtatványok helyesbített leírásai kerültek az összeállításba.

A besorolás rendje Szabó Károly módszerét követi: időrend, egy-egy éven belül a megjelenési hely ugyancsak Szabó által használt névformájának a betűrendje, azon belül szerzői betűrend. A tételszám aláhúzása jelzi, hogy a leírás eredeti példány vagy megfelelő másolat (xerox, mikrofilm) alapján készült. Nem kaptak viszont tételszámot azoknak a nyomtatványoknak a leírásai, amelyekből ma példányt nem ismerünk, csak az irodalom említi őket, vagy a korábban leírt példány elpusztult, kallódik.

Az *RMK III*-hoz képest a részletesebb, pontosabb feltárást, beazonosítást szolgálja, hogy a szerkesztők a lapszámok előtt a kollációt is közlik. A címleírást gyakran megjegyzés egészíti ki, amely kitér az *RMK III* leírásainak javítására, a címleírásban nem szereplő, de jelentős adatokra, a változatok különbségeinek az ismertetésére. Többletet jelent a tételleírások végén a szakirodalmi hivatkozás és a nyomtatványokat őrző könyvtárak felsorolása is. Ez utóbbi természetesen a széleskörű és módszeres adatgyűjtés hiányában korántsem teljes, de számuk így is impozáns: a feldolgozáshoz 208 folyóirat ill. kézikönyv adatait használták fel, és 407 könyvtár ill. gyűjtemény szerepel a lelőhelyjegyzékben.

A kiadvány végén külön függelékként szerepel az 1526 előtt működött budai könyvkiadók kiadványainak bibliográfiája. Ez a nyomtatványcsoport elvben sem az *RMNY*, sem az *RMK III* kategóriába nem tartozik (legfeljebb egy részük), a régi magyar könyvkultúra és művelődéstörténet szempontjából azonban mégis jelentős, és jó, hogy az eddig szétszórtan leírt műveket most így egybegyűjtve láthatjuk.

A legnagyobb dicsérettel kell szólnunk a külön kötetben megjelent névmutatóról, amely a személyneveket, a szerzőként szereplő testületeket és a névtelenül megjelent művek címeit tartalmazza. Hogy a bibliográfia használói könnyebben, gyorsabban tájékozódhassanak, a mutató nemcsak a *Pótlások* négy kötetére terjed

ki, hanem a Szabó – Hellebrant-féle eredeti két kötetre is. A személynevek esetében hozza a kiadványokban előforduló összes névváltozatot, de eltérő szedéssel különbözteti meg a ma elfogadott egységes névformát. Ugyancsak eltérő szedés különbözteti meg a magyarországi szerzőket a külföldi szerzőktől. A névváltozatról mindenütt pontos utalókat találunk.

Dörnyei Sándor és Szálka Irma rendkívül nagy szolgálatot tett azzal, hogy az egy évszázad alatt felgyűlt szerzteágazó adathalmazt a lehető legnagyobb precizitással rendszerezte, értékelte és a kutatók rendelkezésére bocsátotta. A szerzők hiába hangsúlyozzák a *Pótlások* ideiglenes jellegét, az 1388 lapot kitevő öt füzet máris nélkülözhetetlen kézikönyv nemcsak a régi könyves szakemberek, de az irodalomtörténészek, művelődéstörténészek számára is. Köszönjük munkálkodásukat.

VELENCZEI KATALIN

Voit Krisztina: A budapesti sajtó adattára 1873–1950. Bp. 2000. Argumentum Kiadó, 783 l.

Az egykori „Kulturális emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása” című akadémiai program célja olyan alap kutatások megindítása volt, amelyek a kutatás számára eddig feltáratlan források összegyűjtésével a magyar művelődéstörténet egy-egy korszakáról kívántak hiteles képet adni. E nagyszerű kutatási program keretében olyan munkálatok indultak meg, amelyek eredménye a most ismertetésre kerülő budapesti sajtó adattár. A Budapest egyesítésétől, 1873-tól 1950-ig, a második világháború után újból induló lapok betiltásáig terjedően a fővárosi lapok legfontosabb adatait tartalmazó kiadvány hasznos segédlete lesz az adott korszakot kutató sajtó- és irodalomtörténészeinknek, de minden bizonnyal haszonnal fogják forgatni a társadalomtörténet más területén munkálkodó kutatók is.

A legújabb kori könyv- és nyomdászattörténet levéltári forrásait felhasználó kötet tartalmazza mindazokat a periodikumokat, amelyek

megjelenési engedélyezésért folyamodtak a megadott időkorben, a székesfővárosban. Nem kerültek be az adattárba azok az időszaki kiadványok, amelyek szerkesztősége a fővárosban működött, de a lapengedélyeztetése nem Budapesten történt. Továbbá, amelyek nem rendszeresen (legalább évente öt alkalommal) jelentek meg, ugyanis ezek az engedélyeztetési körből kimaradtak, így levéltári forrásuk sem maradhatott fenn. Sajtó- és irodalomtörténeti szempontból fontos többletet jelent, hogy a lapengedélyeztetés folyamatának feltárásával olyan lapalapítási szándékokra is fény derül, amelyek a későbbiekben a gyakorlatban nem valósultak meg. Az adattár által felhasznált források egyik része az üzleti élet törvényessége felett őrködő Cégbíróóság, másik része a hírlapok közreadását törvényekkel igazgató közigazgatási szervek tevékenysége kapcsán keletkeztek. Az 1873–1920-as évek között született iratanyag szinte teljesen megmaradt, míg a két világháború közötti évek hírlapjairól a levéltári dokumentumok nagyarányú pusztulása miatt ma már csak mutatókönyvi bejegyzések, vagy tanácsulési jegyzőkönyvek nyújtanak információt. A most feltárt források olyan új részleteket tárnak fel, amelyek a sajtótörténet előtt eddig rejtve maradtak. Éppen ezért a további kutatás érdekében az eredeti iratokba való betekintés megkönnyítésére az egyes tételek leírása végén megtalálhatóak a levéltári forrásdokumentumok eredeti jelzetei is. Az egyes periodikumok kötelező, előírt adatait, ezek változásait be kellett jelenteni. Az adattárban közölt hírlapok legfontosabb adatai: cím, alcím, a lap megjelenésének időhatárai (indulástól megszűnésig), a periodikum nyelve, jellege (politikai, szak, szépirodalmi stb.), periodicitása, tulajdonosa, kiadója, szerkesztői (főszerkesztő, felelős szerkesztő, lapvezér), a nyomda és annak pontos címe. Az egyes adatokban bekövetkezett változások pontos időpontja ugyancsak fontos része az adott hírlap leírásának.

A 19. század végi és a 20. század első felének nyomdászattörténeti kutatása szempontjából jelentős, hogy a budapesti sajtó adattár nem elégszik meg csak a lapokat megjelentető

nyomdák nevének közlésével, hanem megadja ezek címét is. Ez lehetővé teszi, hogy figyelemmel kísérhessük az egyes nyomtatóműhelyek sorsának alakulását évtizedeken át. Budapest világvárossá válásának időszakában vagyunk. Különösen érdekes nyomon követnünk azt a folyamatot, amikor a kis officinák fennmaradásukért küzdve a városközpontból egyre inkább kiszorulnak. Helyüket átveszik az új, korszerű nagyüzemi nyomdák, amelyek a politikai napilapok kiadásával jelentős anyagi haszonra tettek szert.

A budapesti sajtó adattár a Budapest Főváros Levéltárában található iratanyag mellett az Országos Széchényi Könyvtár hírlapkatalógusából is vett át adatokat. Ezek külön * alatt szerepelnek.

A közel hatezer periodikát leíró adattár használatát név, álnév és nyomdamutató segíti. Érdekes lett volna a nevek mellett a testületek nevét is kigyűjteni, növelve a kötet használhatóságát.

Az adattár gazdagsága ellenére van némi hiányérzetünk. Feltehetően a hiányos levéltári források okán, de hiányoznak a magyar művelődéstörténet szempontjából jelentős időszaki kiadványok, mint például a *Magyar Könyvszemle*, vagy a *Történelmi Tár*, *Történelmi Szemle*.

Sajnálatos, hogy a munkatársak a hosszú és aprólékos munkával kigyűjtött adatokat a megfelelő sajtóbibliográfiák tételeivel nem vetették egybe. Például a *Nagyvilág* című irodalmi, művészeti és tudományos hetilap leírása pontosabb lehetett volna, ha a már feldolgozott sajtóbibliográfiák adatait figyelembe veszik. (DEZSÉNYI Béla–FALVY Zoltán–FEJÉR Judit: *A magyar sajtó bibliográfiája 1945–1954*. Bp. 1956. 91.) Ennek alapján ismert, hogy a *Nagyvilág* 1945. dec. és 1948. márc. 15. között havonta kétszer jelent meg. Kiadója a Magyar–Francia Társaság, felelős szerkesztője Gereblyés László volt, és a Bp. VI. ker. Eötvös u. 12. működő Függetlenség nyomda jelentette meg.

A magyar sajtótörténettel foglalkozó kutatóknak nagy szükségük lenne a teljes magyar sajtóbibliográfiára. Ennek megszületéséig a kutatók haszonnal forgathatják Voit Krisztina budapesti sajtó adattárát.